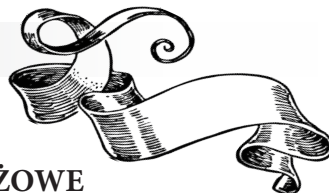

Kartki z historii

ROLNICZE ZWIĄZKI I ZRZESZENIA BRANŻOWE W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Bogdan M. Wawrzyniak

Słowa kluczowe: związki rolnicze, rolnicze zrzeszenia branżowe, koła gospodyń wiejskich

Keywords: agricultural unions, agricultural trade associations, rural housewives' circles

Rodowód związków i zrzeszeń branżowych w rolnictwie sięga okresu sprzed I wojny światowej. Możliwości zrzeszania się rolników powstały dopiero po uwolnieniu chłopów od pańszczyzny, które było zróżnicowane w czasie, w poszczególnych zaborach. Ruch społeczny chłopów odnotowano najpierw w byłym zaborze pruskim, gdzie uwłaszczenie chłopów rozpoczęło się najwcześniej (od 1807 r.). Powstały warunki pozwalające na wyłanianie organizacji rolniczych i kształtowanie ruchu społecznego rolników. Zapoczątkowane procesy zmian miały miejsce w kolejnych zaborach, w tym w byłym zaborze austriackim od 1848 r. i w byłym zaborze rosyjskim od 1864 r. Powstające organizacje miały na celu obronę grupowych interesów zawodowych rolników, którzy w ramach kształtującego się rynku rolnego przegrywali konkurencję z większymi obszarowo gospodarstwami rolnymi. Przykładowo, w modelu pruskim, działalność była skoncentrowana głównie na aspektach społeczno-kulturalnych i oświatowych. Natomiast w zaborze austriackim uwagę koncentrowano na działalności oświatowo-instruktorskiej w połączeniu z działalnością gospodarczą, w tym głównie handlową. W okresie międzywojennym samorządowy ruch producentów rolnych przybrał bardziej specjalistyczny (branżowy) charakter, polegający na tym, że grupował rolników, którzy zainteresowani byli określonym profilem produkcji. Model stowarzyszeń i związków branżowych z lat międzywojennych można w zasadzie uznać za pierwowzór organizacji rolniczych funkcjonujących w okresie po II wojnie światowej. Integralną częścią składową omawianych związków były służby rolne, które grupowano w tzw. „instruktoriaty”. W okresie międzywojennym dużo wysiłku pochłonęły zabiegi wokół unifikacji ruchu branżowego wyrosłego pod różnymi zaborami. Powstawały specyficzne zrzeszenia rolnicze, właściwe dla danego regionu, w którym zespajali swoje wysiłki producenci w celu udzielenia sobie wzajemnej pomocy i przekazywania zdobytych doświadczeń.

W 1932 r. ukazało się rozporządzenie Prezydenta RP - Prawo o stowarzyszeniach, poprzez które regulowano prawny byt stowarzyszeń, jako dobrowolnych zrzeszeń o celach niezarobkowych.

Początki ruchu związków i zrzeszeń branżowych w Polsce po II wojnie

Współczesną kartę dziejów społeczno-zawodowego ruchu branżowego rolników indywidualnych otworzyła nowa polityka rolna zapoczątkowana na przełomie 1956/57 r. Po zerwaniu z polityką przyspieszonej kolektywizacji, doszło do reaktywowania kółek rolniczych i ich związków. Powstanie samorządnych organizacji rolniczych po okresie ograniczeń w tym zakresie, spotkało się z pozytywnym przyjęciem przez środowisko wiejskie. Nie czekając na regulacje prawne, rolnicy oddolnie i samorzutnie przystąpili do organizacji nowych instytucji, biorąc przykład ze wzorów międzywojennych. Potwierdzeniem tego zainteresowania było powstanie dużej liczby zrzeszeń, w których zarówno do kółek rolniczych, jak i związków branżowych przystąpiło bardzo dużo rolników. W omawianym okresie mamy do czynienia z obowiązkowymi dostawami zbóż, mleka i mięsa, które okazały się bardzo dolegliwym obciążeniem gospodarstw rolnych. Niskie ceny produktów rolnych i obowiązkowe dostawy realizowane według stawek ustalanych centralnie, były przyczyną wzmożonego zainteresowania producentów rolnych przebiegiem skupu i realizacji zobowiązań. Powyższe problemy były pierwszym celem działań związków i zrzeszeń branżowych. Potem poszerzyły one swoje zainteresowania na czynności natury agrotechnicznej i zootechnicznej czy też organizacyjno-kontrolnej (np. w punktach skupu). Działalność samorządowa była spinana ogniwami organizacyjnymi różnego szczebla (wiejskie, rejonowe, powiatowe, wojewódzkie) oraz wzmocniona pracownikami etatowymi służb rolnych (doradcami).

Na przełomie lat 1973/74 zrzeszenia hodowców i producentów rolnych zaczęły dostrzegać korzyści płynące z większej integracji ze związkami kółek rolniczych. Zjawisko powyższe dotyczyło wybranych służb branżowych, które przeszły formalnie do administracji kółkowej. Dalsze zmiany zanotowano po 1975 r. (likwidacja powiatów), co pociągnęło za sobą zanik jednego, ale istotnego ogniwa ruchu samorządu rolniczego. Proces tworzenia nowych województw i struktur tego szczebla przyczynił się do dezintegracji środowiska, bowiem działacze stracili płaszczyznę, na której najczęściej się spotykali. Wzrost liczby województw do 49 spowodował utratę oparcia w strukturach powiatowych, które dotychczas spełniały swoją rolę i były akceptowane przez rolników (koszty dojazdów, odległości, itp.).

Tym niemniej związki i zrzeszenia branżowe nie rezygnowały z przynależnych im cech samorządowych, a nawet autonomicznych, które przejawiały się w postaci przyjęcia różnych uchwał i wniosków. Te dążenia oddolne spotkały się z przychylnym przyjęciem władz politycznych. W lutym 1981 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę nr 31 w sprawie zapewnienia warunków działalności dla związków i zrzeszeń oraz włączenia ich do ogólnego systemu oddziaływania na rozwój rol-

nictwa indywidualnego. Duży nacisk położono na współdziałanie związków branżowych z przedsiębiorstwami przemysłu rolno-spożywczego, w celu kształtowania właściwych warunków produkcyjnych. W uchwale Rady Ministrów z 1981 r. mówi się o obowiązku zasięgnięcia opinii zrzeszeń i związków branżowych na wszystkich szczeblach administracji państwowej a zwłaszcza w sprawach dotyczących organizacji i planowania produkcji rolniczej, warunków skupu produktów rolnych, sposobu rozdysponowania środków produkcji, udzielania pomocy kredytowej, itp.

W istniejącym wówczas sposobie skupu artykułów rolnych, organizacje branżowe odgrywały ważną rolę w systemie kontraktacji produktów rolnych. Uzyskały również uprawnienia do prowadzenia niektórych prac hodowlanych, uczestniczenia przy ocenie użytkowości zwierząt gospodarskich i sposobów organizacji kontroli społecznej. Działalność zrzeszeń i związków branżowych z uwagi na ich odmienny charakter była mocno zróżnicowana. Wynikało to ze specyfiki poszczególnych branż. W związku z tym funkcje związków i zrzeszeń branżowych można usystematyzować następująco:

- organizowanie i prowadzenie szkoleń specjalistycznych wśród hodowców producentów, doszkalanie członków społecznych komisji kontroli i kadry etatowej służby branżowej,
- przeprowadzanie pokazów, demonstracji, wystaw i kursów hodowlano-produkcyjnych oraz organizowanie wycieczek fachowych,
- organizowanie społecznych kontroli na punktach odbioru surowców, pracy komisji hodowlanych i lustracyjnych, ocena prawidłowości w realizowaniu różnych form wdrażania postępu biologicznego i technicznego, udział w komisyjnym likwidowaniu szkód losowych oraz przy rozdziale deficytowych czy limitowanych środków produkcji,
- organizowanie doradztwa i pomocy agro- i zootechnicznej oraz hodowlanej,
- organizowanie usług o dużym stopniu specjalizacji, upowszechnianie w zagrodach chłopskich wstępnego przetwórstwa surowców, wspieranie inicjatyw racjonalizatorskich,
- opiniowanie problemów hodowlano-produkcyjnych, np. warunków opłacalności produkcji rolniczej, skupu i kontraktacji, funkcjonowania jednostek obsługujących rolnictwo,
- prowadzenie działalności agitacyjnej i wydawniczej.

Cechą charakterystyczną powstających związków było wyłanianie dużej liczby organizacji, które zajmowały się wąsko pojmowaną specjalizacją branżową, jak na przykład plantatorów wikliny, chmielu, ziół lub hodowców drobnego inwentarza.

Tabela 1

**Członkowie i służby rolne zrzeszeń i związków branżowych
w rolnictwie (1980)**

Wyszczególnienie	Liczba sekcji związków branżowych	Liczba członków związków branżowych (w tys.)	Służby branżowe wg wykształcenia				Rejony działania w przeliczeniu na 1 doradcę	
			Ogółem zatrudnionych	Wyższe		Średnie i niższe		
				Liczba	(%)	Liczba		(%)
Związek Plantatorów Roślin Okopowych	11055	337,3	363	141	38,8	222	61,2	7 gmin
Związek Plantatorów Roślin Oleistych	3320	54,8	55	28	50,9	27	49,1	14 gmin
Zrzeszenie Plantatorów Roślin Włóknistych	2525	57,7	72	29	40,3	43	59,7	14 gmin
Zrzeszenie Plantatorów Wikliny	68	1,5	14	6	42,8	8	57,2	3 woj..
Zrzeszenie Plantatorów Chmielu	128	2,1	10	4	40,0	6	60,0	14 gmin
Zrzeszenie Producentów Roślin Zielarskich	601	20,2	21	8	38,0	13	62,0	17 gmin
Zrzeszenie Producentów Tytoniu	3611	129,5	72	24	33,3	48	66,7	21 gmin
Zrzeszenie Producentów Trzody Chlewej	6120	98,9	358	143	39,9	215	60,1	6 gmin
Zrzeszenie Hodowców Owiec	1160	18,2	347	139	40,0	208	60,0	8 gmin
Zrzeszenie Hodowców i Producentów Bydła	490	17,1	387	290	74,9	97	25,1	6 gmin
Polski Związek Hodowców Koni	621	17,6	52	44	84,6	8	15,4	3 woj..
Zrzeszenie Hodowców i Producentów Drobiu	1130	32,2	122	61	50,0	61	50,0	33 gmin
Polski Związek Hodowców Drobego Inwentarza	×	14,1	50	48	90,0	5	10,0	×
Polski Związek Pszczelarski	1538	86,7	101	31	30,7	70	69,3	49 gmin
Zrzeszenie Producentów Ryb	110	1,9	58	46	79,3	12	20,7	3 woj..
Razem	32477	889,8	2082	1041	50,0	1043	50,0	×

Źródło: Opracowanie własne.

W 1980 r. w 15 działających w naszym kraju związkach i zrzeszeniach branżowych skupionych było 889,8 tys. członków, wywodzących się z różnych warstw i wielkości gospodarstw rodzinnych. W produkcji roślinnej działały między in-

nymi organizacje jak Związek Plantatorów Roślin Okopowych (337,3 tys. członków), Związek Plantatorów Tytoniu (129,5 tys.), Związek Plantatorów Roślin Oleistych (54,8 tys.), Zrzeszenie Plantatorów Roślin Włóknistych (57,7 tys.), Związek Zielarski (20,2 tys.), Związek Plantatorów Wikliny (1,5 tys.) czy Związek Plantatorów Chmielu (2,1 tys.). Także hodowcy i producenci zwierząt gospodarskich posiadali swoje stowarzyszenia w tym między innymi: Zrzeszenie Producentów Bydła (17,1 tys.), Zrzeszenie Producentów Trzody Chlewnej (98,9 tys.), Polski Związek Pszczelarski (107 tys.), Zrzeszenie Hodowców Owiec (18,2 tys.), Zrzeszenie Hodowców i Producentów Drobiu (32,2 tys.). Podstawowymi ogniwami organizacyjnymi zrzeszeń były wiejskie, gminne lub rejonowe sekcje bądź koła hodowców, plantatorów i producentów. Z kolei w województwach działały zarządy wojewódzkie, względnie okręgowe, które obejmowały obszar odpowiadający zasięgowi działania zakładów i przedsiębiorstw właściwego przemysłu przetwórczego. W związkach i zrzeszeniach o małej liczbie członków, zarządom głównym podporządkowane były bezpośrednio sekcje lub koła skupiające hodowców lub producentów nawet z całego województwa (np. związek chmielarski, producentów ryb). Jako zasadę przyjęto, że zarządy główne miały swoje siedziby w Warszawie, a pozostałe, jak: tytoniowy i chmielarski w Lublinie czy wikliniarski w Poznaniu.

Związki i zrzeszenia branżowe, które skupiały w swoich szeregach około 2 mln członków, zatrudniały na etatach 2,3 tys. osób, w tym 85% były to etaty specjalistów. Około 8% pracowników zaangażowanych było na szczeblu centralnym, pozostali w zarządach wojewódzkich, okręgowych czy rejonowych. Podstawowa więc działalność tych organizacji rolniczych opierała się na pracy szerokiego aktywu społecznego, skupionego wokół organów samorządowych związków (zarządów). Wielu rolników działało w komisjach, społecznych ogniwach kontroli, lustracji i ocen oraz likwidacji szkód losowych, rad porozumień branżowych, itp.

Otwarta formuła związków i zrzeszeń branżowych powodowała, że jeden rolnik - producent rolny mógł należeć do kilku różnych organizacji rolniczych. Biorąc pod uwagę liczbę gospodarstw indywidualnych (2,8 mln) oraz liczbę członków związków branżowych (0,9 mln), pośrednio można by wnosić o wysokiej przynależności organizacyjnej. W rzeczywistości bardziej aktywni i świadomi rolnicy należeli do kilku związków z zakresu produkcji roślinnej oraz kilku z zakresu produkcji zwierzęcej. Z drugiej strony była poważna grupa rolników, którzy nie wykazywali żadnego zainteresowania przynależnością do tych ważnych ogniw ruchu branżowego rolników indywidualnych.

Służby związków i zrzeszeń branżowych koncentrowały swoją działalność na realizacji następujących zadań:

- obrona interesów zawodowych i reprezentowanie plantatorów (kontrahentów) wobec władz, instytucji państwowych, politycznych i społecznych,

- obsługa i organizacja pracy sekcji, organów samorządowych oraz realizacja uchwał i decyzji władz związku lub zrzeszenia,
- doradztwo oraz podnoszenie kwalifikacji zawodowych producentów poprzez organizowanie szkoleń specjalistycznych, kursów, pogadanek, lektoratów itp.,
- wdrażanie i upowszechnianie nowych technologii i metod produkcji oraz postępu w poszczególnych branżach poprzez organizowanie demonstracji, pokazów, konkursów, wystaw, wycieczek itp.,
- organizowanie różnych form kontroli społecznej,
- ustalanie potrzeb oraz dokonywanie zaopatrzenia producentów w podstawowe środki produkcji,
- zapewnienie właściwego odbioru produktów rolnych oraz zaopatrzenie w środki wynikające z umów kontraktacyjnych.

Nowy etap rozwoju związków i zrzeszeń branżowych

Formalno-prawne umocnienie kółek rolniczych i zrzeszeń branżowych znajdujemy dopiero w 1982 r. poprzez przyjęcie ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Za organizacje rolnicze uznano:

1. kółka rolnicze,
2. koła gospodyń wiejskich,
3. rolnicze zrzeszenia branżowe,
4. związki rolników, kółek i organizacji rolniczych,
5. związki rolniczych zrzeszeń branżowych.

Zgodnie z ustawą rolnicy indywidualni i członkowie ich rodzin mogą zrzeszać się dobrowolnie, w społeczno-zawodowych organizacjach pełniących funkcje obrony interesów zawodowych rolników. Przyjęto, że organizacje reprezentują potrzeby oraz bronią zawodowych i społecznych interesów rolników. Po drugie określono, że działają na rzecz rozwoju indywidualnych gospodarstw rolnych oraz wzrostu ich produkcji. Po trzecie dążą do zapewnienia opłacalności produkcji rolniczej i należytego wyposażenia rolnictwa w środki produkcji. Po czwarte troszczą się o wysoką rangę zawodu rolnika, a także o poprawę warunków życia i pracy ludności wiejskiej oraz działają na rzecz postępu gospodarczego, społecznego, socjalnego oraz kulturalnego i oświatowego **wsł.**

Wśród ważnych postanowień było stwierdzenie, że społeczno-zawodowe organizacje rolników są niezależne od organów administracji państwowej oraz państwowych i społecznych jednostek organizacyjnych. Działają poprzez ustalone w uchwalanych przez siebie statutach i wybierane w sposób demokratyczny organach. Określają w sposób samodzielny, w ramach obowiązujących przepisów prawa, jaki jest ich zakres i przyjęte formy działalności. Tak więc jedną z form

organizowania się rolników obok kółek rolniczych oraz kół gospodyń wiejskich, były związki branżowe, które zrzeszały wyspecjalizowane w określonej bądź pokrewnej gałęzi produkcji roślinnej lub zwierzęcej producentów rolnych.

Współczesne ustawodawstwo o społeczno-zawodowych organizacjach rolniczych

W 2019 r. ukazało się obwieszczenie Marszałka Sejmu RP w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Spośród występujących 5 organizacji rolniczych wykreślono pozycję koła gospodyń wiejskich, które doczekały się odrębnej regulacji prawnej w postaci ustawy z 2018 r. Zgodnie z nową ustawą, koła gospodyń wiejskich podlegają obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Kół Gospodyń Wiejskich, prowadzonego przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Koła gospodyń, które uzyskały wpis do nowego rejestru ARiMR, nabywają osobowość prawną, tj. otrzymują podobny status stowarzyszenia i mogą ubiegać się o dotacje z różnych źródeł.

W ustawie z 2019 r. stwierdzono, że organizacje rolników, reprezentują potrzeby oraz interesy zawodowe i społeczne rolników indywidualnych, a więc uczestniczą w:

1. kształtowaniu i realizacji polityki rolnej i społecznej,
2. ustalaniu poziomu i zasad kształtowania cen na środki produkcji rolniczej i usług dla rolnictwa,
3. ustalaniu warunków kontraktacji oraz cen skupu i sprzedaży produktów rolnych,
4. ustalaniu zasad i warunków kooperacji w rolnictwie;
5. opracowywaniu planów społeczno-gospodarczych w części dotyczącej wsi i rolnictwa,
6. sprawowaniu społecznej kontroli nad funkcjonowaniem jednostek organizacyjnych obsługujących rolnictwo i mieszkańców wsi.

Organem łączącym rozproszone związki branżowe uczyniono Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych, którego zakres działania określa statut. W nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej nastąpiła konsolidacja zrzeszeń branżowych, zwłaszcza po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Pojawiły się nowe zrzeszenia, przyjęto nowe statuty, dokonano aktualizacji członkostwa, zweryfikowano cele i zadania stojące przed związkami i nadano im nowy wymiar organizacyjny. W wykazie związków branżowych znajduje się około 40 pozycji, gdzie obok tradycyjnie pojmowanych zrzeszeń pojawiły się nowe, przedtem nie występujące, jak przykładowo związki związane z biopaliwami, biomasą czy hodowlą strusi. Ponadto w wykazie związków branżowych znajdują się związki zawodowe rolników, związki młodzieży wiejskiej, krajowa rada spół-

dzielcza, itp., które w niniejszej analizie pominięto. Terenem działania rolniczego zrzeszenia branżowego może być jedna bądź więcej wsi, teren gminy (miasta) lub większej liczby gmin (miast) danego województwa, jedno województwo albo więcej województw. Krajowe związki rolniczych zrzeszeń branżowych mogą zrzeszać się w Krajowym Związku Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych.

Struktura federacyjna Krajowego Związku opiera się na 49 oddziałach wojewódzkich i regionalnych oraz na 107 tys. związków gminnych. Liczba członków zrzeszonych w kółkach rolniczych wynosi 1 106, tys., w tym 857,0 tys. członków KGW (77,5%). Obecnie funkcjonuje 22,5 tys. kółek rolniczych oraz 25,8 tys. kół gospodyń wiejskich. Kółka rolnicze tradycyjnie stanowią bazę, na podstawie której organizowane są zrzeszenia i związki branżowe. Każdy producent może należeć do jednego lub kilku związków branżowych, w zależności od zainteresowań i prowadzonej specjalizacji.

Tabela 2

Wykaz związków branżowych, federacji, towarzystw i branżowych izb rolniczych

Związki branżowe związane z produkcją roślinną	Związki branżowe związane z produkcją zwierzęcą	Towarzystwa i federacje branżowe	Branżowe izby rolnicze
Krajowe Zrzeszenie Producentów Rzepaku	Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej	Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych	Polska Izba Mleka
Polski Związek Producentów Roślin Zbożowych	Polski Związek Hodowców i Producentów Zwierząt Futerkowych	Federacja Branżowych Związków Producentów Rolnych	Krajowa Izba Producentów Drobiu i Pasz
Związek Sadowników Rzeczypospolitej Polskiej	Polski Związek Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego	Polska Federacja Producentów Żywności	Polska Izba Lnu i Konopi
Polski Związek Producentów Kukurydzy	Polski Związek Hodowców Strusi	Krajowa Federacja Producentów Zbóż	Polska Izba Biomasy
Krajowy Związek Plantatorów Buraka Cukrowego	Polski Związek Hodowców Koni	Polska Federacja Hodowców Bydła i Producentów Mleka	Krajowa Izba Biopaliw
	Związek Producentów Ryb	Polskie Towarzystwo Rybackie	Izba Zbożowo-Paszowa
	Polski Związek Pszczelarski	Towarzystwo Promocji Ryb „Pan Karp”	Krajowa Rada Drobiarstwa – Izba Gospodarcza
			Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego

Źródło: Opracowanie własne.

W celu uzyskania większej przejrzystości podzielono wszystkie związki na cztery grupy. W grupie związanej z produkcją roślinną znajdują się cztery związ-

ki, w tym występują zrzeszenia związane z najważniejszymi obszarami upraw, tj. zbóż, rzepaku, buraków cukrowych i upraw sadowniczych. Bardziej rozbudowane okazały się związki związane z produkcją zwierzęcą. Obok największych producentów i hodowców związanych z bydłem i trzodą chlewną, występują producenci o mniejszym znaczeniu gospodarczym, w sensie znaczenia na rynku rolnym i wolumenu dostarczanego surowca, jak hodowcy koni, producenci zwierząt futerkowych, strusi, ryb i pszczół.

Federacja i towarzystwa grupują rozproszone zrzeszenia i związki branżowe w większe układy organizacyjne, pozwalające na wyrażanie swojego stanowiska lub poglądu wobec władztw państwowych czy samorządowych oraz wpływanie na kształtowanie wspólnej polityki rolnej. Przykładowo Federacja Branżowych Związków Producentów Rolnych zrzesza 27 wiodących związków branżowych. Z kolei celem utworzenia Krajowej Federacji Producentów Zbóż było dążenie do wspólnego podejmowania działań konsolidujących i aktywizujących członków tej organizacji i innych podmiotów branżowo-rolniczych zajmujących się produkcją zbóż, a także kształtowania podstawowych założeń polityki gospodarczej.

Polska Federacja Producentów Żywności powołana została w celu zapewnienia efektywnego współdziałania podmiotów gospodarczych w tworzeniu prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych warunków rozwoju sektora żywnościowego. Członkami PFPŻ są wiodące firmy i organizacje związane z szeroko rozumianym rynkiem żywności w Polsce.

Nieco inny charakter mają izby. Przykładowo Izba Zbożowo-Paszowa jest organizacją branżową funkcjonującą od 1997 r. w oparciu o ustawę o izbach gospodarczych (z 1989 r.). Do izby należy około 60 firm członkowskich z sektorów produkcji pasz, przemysłu olejarskiego, młynarstwa i przechowalnictwa zbóż oraz firm z krajowego i międzynarodowego obrotu zbożami i paszami. Polska Izba Mleka utworzona została w 2008 r. z inicjatywy spółdzielni i zakładów mleczarskich oraz firm współpracujących z mleczarstwem. Izba zrzesza największych w Polsce producentów i przetwórców mleka, a także wytwórców opakowań mleczarskich.

Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego jest organizacją zrzeszającą producentów, którzy wspólnie z administracją rządową i samorządową, tworzą system dla produktów tradycyjnych regionalnych i lokalnych. Przy organizacji Izby brano wzory wypracowane w krajach Unii Europejskiej. W państwach Wspólnoty systemy jakości i ochrony produktów regionalnych charakteryzowały się długoletnią tradycją i zawsze były tworzone oddolnie. Ważność Izby docenił Minister Rolnictwa i decyzją z 2007 r. uznał system „Jakość Tradycja” za pierwszy krajowy system jakości żywności. System jest notyfikowany przez KE w Brukseli, a jego uczestnicy mogą korzystać ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Uwagi końcowe

Związki i zrzeszenia branżowe w rolnictwie jako dobrowolne, niezależne i samorządowe organizacje stanowią płaszczyznę nie tylko artykułowania swoich potrzeb i oczekiwań, ale także płaszczyznę do szkolenia, dyskusji i wymiany poglądów. Ustawa o społeczno-zawodowych organizacjach rolników daje duży margines swobody, ponieważ nie ingeruje w treść statutu, nie narzuca struktury organizacyjnej, nie wskazuje organów ani ich kompetencji, warunków podejmowania i ważności uchwał organów. Producenci rolni doceniają ważność tych organizacji, który demonstrowują poprzez aktywny udział w pracy organów przedstawicielskich i uczestnictwo w pracy sekcji, kół i związków.

Dalszy rozwój związków i zrzeszeń branżowych w rolnictwie uzależniony jest od kierunków zmian w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz od przyjętych ustaleń wspólnej polityki rolnej. Występująca tendencja do koncentracji ziemi i kapitału oznacza, że zmierzamy do wyłonienia z jednej strony towarowych gospodarstw rolnych typu farmerskiego, z drugiej zaś strony do pozostania na uboczu gospodarstw „siedliskowych”, jako miejsca zamieszkania, bez podejmowania produkcji z myślą o rynku.

Kierunki rozwoju związków branżowych w rolnictwie należy rozpatrywać w świetle zmian w strukturze produkcji rolniczej. Według danych GUS z 2019 r. dominującą pozycję w powierzchni zasiewów zajmowały zboża (73,1%). W grupie zbóż na znaczeniu nabierała kukurydza (5,9%). Rośliny oleiste będące w kręgu zainteresowania związku producentów rzepaku zajmowały powierzchnie 8,2%, zaś powierzchnia uprawy buraków cukrowych stanowiła 2,2%. Jeszcze większe zmiany notujemy w zakresie produkcji zwierzęcej, polegające na stopniowym przechodzeniu z chowu rodzinnego na chów przemysłowy, który polega na skupieniu bardzo dużej liczby zwierząt na małej powierzchni oraz na wykorzystaniu nowoczesnej technologii w ich żywieniu i utrzymaniu. Drobni producenci będą stopniowo tracić na znaczeniu, zaś chów będzie przybierał charakter przyzagrodowy.

LITERATURA

1. Materiały I Krajowego Zjazdu Związku Kółek Rolniczych w dniach 3–5 września 1959 r.
2. Uchwała Prezydium Zarządu Centralnego Związku Kółek Rolniczych z dnia 26 czerwca 1961 r.
3. Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolniczych.
4. Sprawozdanie Społecznej Rady Konsultacyjnej Krajowych Związków Zrzeszeń Branżowych z dnia 12 marca 1979 r.
5. Wawrzyniak, B. (2003). Doradztwo i postęp w rolnictwie polskim. WTN. Włocławek.